

בתי האוסף

על התערוכה עוזי של יוחאי אברהמי

אפשר להיכנס אל הסיפור דרך הגמד, טיפלט, שאביו רכש את ביתה הישן של מריה, אשתו לשעבר של אריך גלאס, לימים ערי גלאס, בווימאר, סמוך להאוס אם הורן של הבאוהאוס, שבו גדל בנם גוטהארדט, הוא עוזיאל, הוא עוזי גל, ממציא התת מקלע עוזי, שנים אחרי שאריך גלאס עזב את אשתו ואת בנו ואת גרמניה ונסע לפלסטין, והאב ממשיך לטפח את גן הירק הצמוד לבית, ממש כפי שהיה אז, בשנות השלושים, ובנו מגדל ארנבות ומוכר אותן בין היתר למנהל אתר ההנצחה במחנה הריכוז בוכנוולד, ד"ר פולקהראדט קניגה, שהזמין את יוחאי אברהמי ובני משפחתו לארוחת ערב בביתו והתעניין לדעת אם יאכלו ארנבות, סעודה שבסופו של דבר לא יצאה אל הפועל. למשל כך.

אפשר להיכנס אל הסיפור גם דרך מפעל תע"ש הנטוש בדרך השלום בתל אביב, מול ביתו של יוחאי אברהמי, ששם ייצרו בין היתר את התת מקלע עוזי, שהמציא עוזי גל, הוא עוזיאל, הוא גוטהארדט גלאס, בנו של ערי גלאס, הוא אריך גלאס, שהיה קצין בצבא הפרוסי וצלם אווירי במלחמת העולם הראשונה ולמד בבאוהאוס והתגורר בווימאר עם אשתו הראשונה, מריה, שגידלה את בנם בבית סמוך להאוס אם הורן של הבאוהאוס, וכשהבן היה בן ארבע נטש אריך גלאס את אשתו ואת בנו ונסע לפלסטין, והוריש לבנו את הגנטיקה המודרניסטית של הבאוהאוס שסימניה ניכרים (נניח) בכלי הנשק

היעיל, המינימליסטי, המוצג למשל במוזיאון בתי האוסף, הוא מוזיאון צה"ל בדרך יפֹתל אביב, שהוא אחד משורה של מוזיאונים צבאיים הפזורים בישראל וחלק ממפעל של תצוגה של עברה הצבאי של הארץ, הכוללת גם מחרטות של ייצור נשק וסליקים, דוגמת הסליק הגדול ביגור, הקיבוץ שאליו הגיע אריך גלאס ושאת הר הכרמל הנושק לו צייר ברקע אחד התחריטים בספר החורבן והתקומה שלו לילות, ובו גדל בנו, שלמד בבית הספר המקצועי טיץ, שהקימו יהודים יוצאי גרמניה לשם קליטת נערים פליטי גרמניה ותוכנן בידי אריך מנדלסון, אדריכל מודרניסט יהודי-גרמני, מפעל ששום קבלן לא מגלה בו עניין כי אדמתו מזוהמת בכימיקלים ששימשו לציפוי כלי הנשק שיוצרו בו.

יוחאי אברהמי מודע היטב לכוחם הסמלי, הממכר, הפנטסטי, הקומי לעתים, של הסיפורים האלה ושל דומיהם, והוא מלקט את החומרים המרכיבים אותם - חומרי מציאות כולם - ורוקח אותם בתשוקה מידבקת.

התערוכה הנוכחית היא אוסף אפשרי אחד של סיפורים הסבים סביב צבא ומדינה ונשק ומשק וציונות ומודרניות ושואה ואמנות ומציאות וזכרון ושכחה. חדר פלאות דינמי. מרתק, מצחיק, פסיכי לפעמים. אוסף אפשרי אחד בלבד, כי אפשר להתחיל את השיטוט הריזומטי הזה בכל מקום, ואפשר להגיע אתו לכל מקום. לא בשל איזו שרירותיות לכאורה. להיפך, כוחו של הפרויקט הזה - פרויקט הוא אולי המילה ההולמת ביותר - הוא בהכרה הברורה העולה ממנו בעוצמת הממשות ובכוח הזיקה בין מרכיביה. המפעל של יוחאי אברהמי מפרק ומארגן ושב ומפרק ללא הרף. בפעולה דיאלקטית (ואולי מוטב - מולטיאלקטית) הוא מנתק קשרים ישנים. כך, במסכת הזו, דברים הם לפעמים גם דברים אחרים ולפעמים היפוכם. לשום מסמן כמעט אין מסומן אחד יציב: בית הספר הוא גם מפעל של ייצור נשק (הבאוהאוס שהוליד את התת מקלע עוזי - זה אחד הקישורים הראשיים כאן; בית הספר התיכון המקצועי טיץ בקיבוץ יגור שייצרו בו נשק); אמנות היא אומנות (באוהאוס, בצלאל); אוטופיה היא דיסטופיה (האוטופיה המודרניסטית של הבאוהוס נפגשת עם דיסטופיית ההרס המודרניסטית; הקיבוץ הוא אתר צבאי); הקיבוץ (יגור, למשל) הוא סליק נשק; בתים הם חורבות (מן החורבה המלאכותית שזים גיתה בגן בוויאמר, אל מבנה בית הספר טיץ של מנדלסון שהולך ומאבד את דמותו המקורית, אל מפעל תע"ש הנטוש בתל אביב ואל חורבותיה של הפלסטיניות, רוח הרפאים המרחפת מעל להוויית החיים הישראלית); תלמידים הם לוחמים (בית הספר טיץ); הפליט היהודי הוא קצין פרוסי (אריך גלאס); לילד היהודי יש קרוב באס אס (אמו של גוטהארדט גלאס, מריה, חיתה עם איטה, שאחיה היה חבר בארגון); מי שנדחקו ממקומם מסלקים אחרים ממקומם (יהודים, פלסטינים); הקורבן (אריך גלאס, בנו עוזי) הוא מקרבן (עוזי גלאס, שנשלח לפלסטין בשל יהודיותו ונעשה לממציא של כלי נשק); המקומי הוא זר (ערי הוא אריך, עוזי - שם המגלם את הצבריות - הוא גוטהארדט; הר הכרמל משמש רקע לסיפור שואה); הבניה היא הרס (הציונות, שקמה במחיר הריסת הפלסטיניות); הדיבור הטכני (על העוזי למשל) נעשה לטקסט נוסטלגי; כלי נשק הוא אוביקט אסתטי (העוזי כאוביקט מודרניסטי); המבקר החריף הוא גם שותף סקרן בשיח (יוחאי אברהמי).

ערעור יציבות הסימון אינו מנטרל את המשמעות. זה לב העניין. והמשמעויות השונות, הסותרות לעתים, אינן מקריות. הן מצטרפות יחד לתמונה טעונה. לא לטענה, לא לפראזה, אלא לתיאור סוגסטיבי של הישראליות. תיאור שחונה בדרך חניות מתמשכות בשאלות יחסי האמנות והמציאות, והמודרניות והאזרחי והצבאי, והזכרון.

לצד הפירוק מתחוללת פעולה של ארגון. הארגון שבחר בו יוחאי אברהמי מזוהה מאוד: זה של התצוגה המוזיאולית, שהיא מופת לברירה ולחיבור. חמש מחלקות - אריגה, ארכיטקטורה, הדפס, עבודות מתכת וצילום - ספק באוהאוס, ספק בצלאל הישן (והחדש), ספק תצוגת ענפי המשק בקיבוץ, ובעיקר הפשטה

של אלה; והעמדה מוזיאלית, שבשל טבע המוצגים מרמזת במיוחד למוזיאונים הצבאיים הישראליים. המקום שהבאוהאוס, בצלאל והקיבוץ נפגשים בו הוא זה של המודרניות הציונית, של קידוש העבודה והשימושיות והיצירה והאוטונומיות, ומוטב - של הרטוריקה של כל אלה.

התימות האלה מופקעות גם הן מן האוטומטיות ומן האוטונומיות לכאורה שלהן. יוחאי אברהמי משסה אותן זו בזו, מנטרל משמעויות כבולות ומסבך עוד ועוד את תמונת המציאות שלנו. הוא מייצר או מדגיש אנלוגיות נסתרות (יהודיות ופולסטיניות, צבאי ואזרחי, ידע היסטורי וידע אסתטי), חושף סתירות (ההרסנות של הפרויקט הציוני, חינוך הפועל בשירותו של הצבאי, אמנות שמתגלגלת להרסנות והרסנות שמתגלגלת לאמנות), ומתייחס התייחסות ביקורתית אירונית לאופני התצוגה המאולתרים, המגובבים והתועמלניים של המוזיאונים הצבאיים.

התצוגה מפגינה את תצוגתיותה: פסלים, בובות, מודלים, מאקטים, סרטים. בכך היא מציבה את עצמה באגף האמנות. ולצד זאת היא מדגישה את הרקע הדוקומנטרי שלה: חלקים של התחקיר היסודי מוצגים כפי שהם, בסרטים מוקרנים ראיונות עם דמויות אמיתיות שלקחו חלק באירועים ממשיים, הזכרון משחק תפקיד חשוב (זכרון לעומת הנצחה, שהיא כאן אוביקט לביקורת ולמניפולציה). האמנות והתצוגה שלובות במציאות ההיסטורית. יוחאי אברהמי מראה כיצד נפגשים בתי הספר לאמנות ולאומנות והמוזיאונים הצבאיים (שהם זרוע של הצבא). בצלאל, הוא אומר לנו (או הבאוהאוס, מן השיאים של מהלך הפיכתה של ההשקפה המודרניסטית לפרקטיקה), הוא סליק. בבצלאל-באוהאוס עושים כסאות וקומקומים, וגם תת מקלעים. אין אזרחי נקי פה, כולם מגויסים.

הסיפור המוצג כאן ניצב אם כך איתן על קרקע המציאות. אבל הוא אינו מציע את עצמו. יוחאי אברהמי הוא שבא וחושף ומציג את החיבורים המייצרים אותו. והוא מייצר סיפור אלטרנטיבי עתיר תכנים, סיפור יציב וקיים ואמיתי, שאיננו עשוי צירופי מקרים ואיננו המצאה (צד הפרשנות, במידה שקיים, כמעט שאיננו רלוונטי). לכן חשובה כאן כל כך העדות, ואתה הזכרון (לא במקרה רוב המרואיינים הם אנשים מבוגרים, כאלה שנושאים מטען עשיר דיו של זכרון). ולפיכך הסיפור הזה פוליטי לעילא. אבל הסיפור אינו אחד אלא הוא רב-כיווני. במובן זה עולה פה הערה מרתקת על הסיבתיות: לא שלילה שלה אלא המחשה כיצד היא מולידה מגוון של אפשרויות. אין כאן, במילים אחרות, כפירה במציאות אלא להיפך, העשרה של אפשרויותיה והצגה של מורכבות גדולה, על ההשלכות האתיות החשובות שלה.

מן הפרויקט הזה לא עולים לפיכך משפט מפתח אחד, שורה תחתונה, טענה כללית. הצופה, הקוראת, מוזמנת להיטלטל בין האפשרויות ולטוות עוד ועוד סיפורים, סיפורים מקומים וסיפורי-על, על סמך מבול האינפורמציה המוצע לה. שום רושם אחד עז ומובהק גם אינו מציע את עצמו: כאב, אירוניה, זעם, חמלה. יש כאן מידה מכל אלה.

ובכל זאת עובדה אחת פיזית, שולית יחסית, מפתה ליטול אותה ולהכתיר אותה, למרות הכל, לתמצית הכל: מפעל תע"ש הנטוש בדרך השלום בתל אביב. בניין בהתפוררותו, חורבה, עוד חורבה, שהאדמה סביבו, המזוהמת בשפכי תעשיית הנשק, לא תצלח עוד לכולם, והיא מטונימיה (אין מטפורות בפרויקט הזה) לזיהומה הכבד של אדמת הארץ כולה.